

VALKENHEIDE

DOOR

D. NOORDAM

N.V. ALG. BOEKHANDEL VOOR INWENDIGE EN
UITWENDIGE ZENDING TE 's-GRAVENHAGE

N.V. VAN DE REE'S
DRUKKERIJ - R'DAM

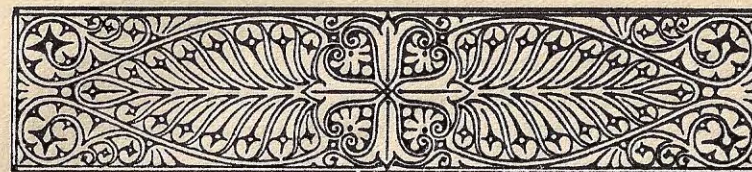
VALKENHEIDE

OPVOEDINGSGESTICHT
VANWEGE DE NEDERL.
HERVORMDE KERK

DOOR
D. NOORDAM

OVERDRUK UIT „WOORD EN DAAD“, DRIEMAANDELIJSCH
TIJDSCHRIFT VOOR INWENDIGE ZENDING, OCTOBER-AFL. 1925
HOOFDREDACTEUR: PROF. D. H. M. VAN NES TE LEIDEN
ADMINISTRATIE: NASSAU-ZUILENSTEINSTR. 25. 'S-GRAVENHAGE

VALKENHEIDE

„Tusschen heideveld en dennen
Ligt een vriend'lijk oord”.

Wie voor een vijftiental jaren, zich bevindend in het welvarende, vriendelijke Woudenberg, gedwongen was een wandeling te maken naar het even vriendelijke, maar minder welvarende Leersum, stond voor een niet aangename taak. Wel zou zijn wandeling gaan den geheelen 10 K.M. langen weg langs Utrecht's heuvelenrij, maar die weg was in zulk een staat, dat hij met recht „onbegaanbaar” mocht worden genoemd en waarschuwend stond op de handwijzers van den Wielrijdersbond met betrekking tot dezen weg aangegeven „slechte weg!”

Niet alleen echter de toestand van den weg maakte die wandeling tot zwaren arbeid, doch ook de omgeving, waardoor men trok, had zeer weinig bekoorlijks en verzwaarde den gang. Immers voor een belangrijk stuk liep men door dorre heidevelden ter linkerzijde, waarover de Noorden- of Oostenwinden met hun ijzigen adem verkillend heenstreken. Een gevoel van verlatenheid omving elk, die door deze doodsche omgeving trekken moest en met verlangen werd uitgezien naar den heuvel aan den horizon, den „Donderberg”, waar vóór vijftien eeuwen de landzaat aan Donar zijn offers bracht, want het bereiken van dien heuvel betekende het bereiken van de bewoonde wereld, het einde van een vermoeienden tocht.

Hoe is thans alles veranderd!

Die onbegaanbare grindweg is herschapen in een elf meter breedten, geasphalteerden verkeersweg, zooals in Nederland nog nauwelijks een tweede wordt gevonden. Ter

weerszijden beplant met een vierdubbele rij beuken, is de kracht van Noorderstormen gebroken en wordt het zomerzonnebranden door den wandelaar niet gevoeld.

Vergeefs speurt het oog ook naar de dorre heide van voorheen. Waar weleer een knoestige grove den moeizaam uit de bruine struikhei opwaarts worstelde, daar groent nu het gras en wiegt de rogge op slanken stengel haar goedgevulde aren. Goed onderhouden grindwegen, terzijde beplant met linden en eiken of acer en iep, doorsnijden de korenvelden en boven de groene kruinen der nog jeugdige boomen steken landelijke, roode daken van forsche gebouwen vriendelijk uit. Dat zijn de gebouwen van Valkenheide, het Opvoedingsgesticht vanwege de Nederlandsche Hervormde Kerk.

* * *

Het Opvoedingsgesticht der Nederlandsche Hervormde Kerk.

In de zitting van de Algemeene Synode der Ned. Herv. Kerk van 22 Augustus 1900 werd met algemeene stemmen aangenomen een voorstel van dr A. W. Bronsveld en drie andere leden der Synode, om „een Commissie te benoemen van twee leden uit de Synode, die zich drie leden buiten de Synode zouden assumeeren, met de opdracht om de Synode des volgenden jaars te dienen van advies, omtrent hetgeen zij, met het oog op de Kinderwetten, zoude te doen hebben, ook in het belang der Kerk.”

Tot leden dezer Commissie werden door de Synode benoemd dr A. W. Bronsveld en dr P. Q. Brondgeest, welke beide heeren zich assumeerden, de heeren dr E. Laurillard, dr J. Th. de Visser en dr L. Heldring.

Reeds het volgend jaar verscheen van deze Commissie een rapport in de Synode, straks door meerdere belangrijke rapporten nog gevolgd. In haar zitting van 20 Augustus 1907 besloot de Synode, op advies der Commissie, op te richten een Opvoedingsgesticht der Nederlandsche Hervormde Kerk voor Jongens, die onder strafrechterlijke dwangopvoeding vallen en waarin ook plaats zou wezen voor kna-

pen, die onder civielrechterlijke dwangopvoeding staan.

In Mei 1908 bereikte de Commissie van Advies het verzoek der Synode te willen optreden „als Commissie om voorbereidende stappen te doen ter uitvoering van het besluit tot stichting van een Opvoedingsgesticht”. De Commissie, voldoende aan de tot haar gerichte uitnoodiging, richtte reeds in October van dat jaar een „Oproep” aan Kerkeraden, Diaconieën en Lidmaten der Ned. Herv. Kerk, om mede te werken aan de uitvoering van het plan: een eigen gesticht, „waarin de kinderen onzer Kerk ook in haren geest worden opgevoed.”

Met kracht zette de Commissie, die intusschen overeenkomstig den wensch der Synode was uitgebreid „tot minstens zeven leden, waarin naast twee leden der Synode ook worde opgenomen haar Quaestor-Generaal”, haar werk voort en 2 September 1909 werd de „Akte van Stichting” gepasseerd.

„Het Bestuur der Stichting”, zooals van nu voortaan de Commissie van Advies heet, was zoo gelukkig de hand te kunnen leggen op een bijna 100 H.A. groot terrein in de Gemeente Maarn, kerkelijk behorend tot de gemeente Doorn. Als norm, waaraan het terrein zoude moeten voldoen, had het Bestuur zich gesteld „een gezonde streek, met goedkoop grond, vatbaar voor ontginning, geschikt tot cultiveering, zoodat land- en tuinbouw met succes kunnen worden beoefend; eenigszins geïsoleerd en toch wederom niet al te ver van een spoorweghalte verwijderd”. Inderdaad beantwoordden de aangekochte gronden aan de gestelde eischen.

In 1910 werd onder leiding der Heidemaatschappij begonnen met de ontginning van den bodem en onder leiding van den architect Posthumus Meyjes verrezen de verschillende gebouwen, waarin voor een 100-tal jongens plaats zou wezen. Het geheele werk kreeg in den zomer 1912 zijn beslag en op 4 October van dat jaar genoot de Ned. Herv. Kerk de eer, dat door H. M. de Koningin-Moeder plechtig werd geopend: „Valkenheide, Opvoedingsgesticht vanwege de Ned. Herv. Kerk voor Jongens”.

Voor wie mocht vragen naar den oorsprong van den naam

„Valkenheide”, diene, dat weleer op deze heide een valkenier zijn handwerk dreef en dat daardoor als vanzelf voor deze heidegronden de naam gevonden was. Niemand speure dus naar verheven symboliek, want deze is aan den naam volkomen vreemd.

* * *

Welke jongens waren het die in Valkenheide werden en worden opgenomen?

In artikel 1 der „Akte van Stichting” wordt in de doelstelling zeer nauwkeurig aangegeven, voor wie Valkenheide bestemd zal zijn als wij daar lezen:

„Het doel der Stichting is het opnemen en duurzaam verzorgen van minderjarigen, behoorende tot de Nederlandsche Hervormde Kerk en wel:

1°. de minderjarigen, vallende onder strafrechterlijke dwangopvoeding (Regeeringskinderen);

2°. de minderjarigen, vallende onder civielrechterlijke dwangopvoeding (Voogdijkinderen);

3°. zoodanige minderjarigen, welke, volgens het oordeel van het Bestuur, voor opnemng in het gesticht in aanmerking komen.”

Inderdaad zijn gedurende al de jaren van Valkenheide's bestaan deze drie groepen onder de verpleegden vertegenwoordigd geweest. De laatste groep bestond dan uit de lastige, onhandelbare pleegkinderen onzer Diaconieën, Vereenigingen voor Kinderzorg, Weeshuizen e.d., met sporadisch een particulier, voor wien dwangopvoeding noodig bleek. Het geheele terrein der verwaarloosde en misdadige jeugd wordt daardoor omvat.

Toch vormden van meet af de z.g.n. Regeeringskinderen de groote meerderheid van Valkenheide's bevolking en toen in 1920 een belangrijke uitbreiding van de inrichting, grootendeels door de Regeering bekostigd, tot stand kwam, bestond er door de ervaring geleerd, niet in het minst bezwaar aan de Regeering toezegging te doen, dat 4/5 der beschikbare plaatsen door Regeeringskinderen konden worden ingenomen. Van elke vijf verpleegden, welke men heden te Valkenheide aantreft, zijn er dus zeker vier met den strafrechter in aanraking geweest.

niet kort zijn. Ten tweede: als hij het gesticht verlaat, moet hij gebracht in een omgeving, waar verzoeking zoo gering mogelijk is.

Wat het onder 1°. genoemde betreft, zij hier opgemerkt, dat de gemiddelde tijd, welken de jongen in het gesticht doorbrengt, voor onze Valkenheide-jongens ruim drie jaar bedraagt. Allerlei factoren komen in aanmerking bij de beslissing der vraag of de knaap het gesticht moet verlaten ja, dan neen. De voornaamste daarvan zijn wel: leeftijd, vakkennis, gedrag en ijver.

Aangaande het tweede kan worden opgemerkt, dat onze oud-verpleegden vrijwel algemeen zich vestigen in de steden, meestal nog in de groote steden. Ongeveer 80 % onzer knapen toch komt uit de groote steden. Niet alleen nu, dat deze allen naar de groote stad terugkeeren, doch ook nog vele anderen, welke uit kleinere steden of uit de dorpen afkomstig zijn, worden door de „kameraden uit 't gesticht” medegezogen en trekken na hun meerderjarigheid naar de groote steden. Ruim 90 % onzer oud-verpleegden bevindt zich in de groote stad!

De omgeving, waarin onze jongens dus komen te verkeeren, is de stadsomgeving met haar velerlei verzoeking. De illusie, dat men door een opvoeding op het land den knaap voor het leven op het land zou winnen, late men gerust varen. De ervaring is op dit punt tē sprekend.

Als wij desniettemin schrijven over het brengen in „een omgeving waar verzoeking zoo gering mogelijk is”, dan bedoelen wij daarmede, dat de opleiding van den knaap, met name zijn vakonderricht, zóó moet zijn, dat de oud-verpleegde na zijn ontslag niet terecht behoeft te komen in den kring van losse werklieden, loopknechts, sjouwers of dergelijke, doch dat hij in een behoorlijk vak zal kunnen worden geplaatst en in geregelde arbeid zijn brood zal kunnen verdienen. Ongeregelde arbeid of arbeid, die hen veel op de straat brengt, is voor onze jongens verderfelijik. Met de vakopleiding in het gesticht dient hiermede dus rekening te worden gehouden.

* * *

Vakopleiding.

De meening is wel eens uitgesproken, dat de soort van jongens, welke in onze gestichten wordt opgenomen, voor de opleiding tot een of ander technisch vak niet geschikt zou zijn. De feiten echter logenstraffen zulk een bewering. Degelijke vakopleiding is in het algemeen aan onze jongens heel goed besteed! In Valkenheide wordt hierop dan ook de volle nadruk gelegd en zoowel door teekenonderwijs, als door aanvullend schoolonderwijs, wordt getracht een stevigen grondslag te leggen, waarop degelijke vakkennis kan worden opgebouwd.

Ook wordt in verband hiermede er naar gestreefd de verscheidenheid der vakken vrij groot te doen zijn, opdat zoo veel mogelijk de jongen in dat vak kan worden opgeleid, waartoe hij lust en geschiktheid bezit. Thans worden naast land- en tuinbouw in Valkenheide beoefend: het timmeren, metselen, meubelmaken, schilderen, smeden, bankwerken, kleermaken, schoenmaken en bakken. Hoewel hierin zeker de meest gewenschte vakken aanwezig zijn, wordt op uitbreiding van het aantal steeds het oog gevestigd gehouden.

„Wat of wie beslist in welk vak een jongen zal worden opgeleid?” zoo hoor ik vragen en het antwoord moet zijn: „de knaap zelf.”

Wanneer de nieuw aangekomen pupil door den Directeur is ontvangen, dan komt na langer of korter bespreking ten slotte steeds de vraag: „En wat zou je nu wel willen worden, wanneer je eens kiezen mocht?” en wat meer of minder beslist komt dan het antwoord, dat bepaalt in welke richting de knaap nu zal gaan. Deze wijze van handelen heeft haar vóór- en haar nadeelen, haar lovers en lakers.

Het bezwaar dezer laatsten is van tweeërlei aard. Ten eerste zijn er, die zeggen: gij houdt op deze wijze geen rekening met den aanleg van den knaap en brengt in vele gevallen dus niet den jongen in het vak, hetwelk voor hem het meest geschikt is. Anderen keuren het af, dat de jongen, daar komende in een nieuwe omgeving, zijnde dus in minder normale stemming, een keuze voor het leven moet doen. Den eersten zouden we willen tegenvoeren, dat vooral voor deze jongens het héél veel waard is, dat ze door vaklust geprikkeld,

hun ziel kunnen leggen in hun arbeid. De toegewijde, de trouwe onder onze jongens, bracht het nog steeds verder dan de handige en bekwame.

Den tweeden onder de bekommerden zouden we willen antwoorden: Verontrust u niet te zeer, onze jongen kent uit ervaring reeds het lief en het leed van vele vakken, want hij is in het verleden reeds van alles geweest en „onwetend” kiest hij dus niet.

Aan hen, die over deze methode van vrije vakkeuze de lof-trompet steken, zouden we toch in overweging geven: „blaas niet al te luid”, want menigmaal is die keuze afhankelijk van allerlei toevallige omstandigheden, die met vak-lust niets te maken hebben. „Vader heeft gezegd, word maar timmerman, da's een goed vak”, zegt er een, terwijl een ander „smid” wil worden, want „da's me oudste broer ook”. Een derde kiest het schilderen, want „me kameraad die hier is, is 't ook”. De woorden: „da's een mooi vak”, een „fijn” vak, zooals men na een paar jaren nog wel te hooren krijgt, verneemt men als motief der keuze maar zelden. Dat wij ons dan ook geenszins bezwaard gevoelen om zoo noodig het „kiezen” van den knaap eens in de door ons gewenschte richting te sturen, moet niemand reden tot verwondering zijn.

Onze jongens „kiezen” dus en bijna zonder uitzondering komen ze na enkele dagen, sommigen reeds den volgenden dag, tot de overtuiging, dat ze verkeerd gekozen hebben. Een gang naar „het bureau”, een verzoek tot den Directeur om „vak veranderen” is het gevolg met als zeker resultaat: géén resultaat. Lijn te brengen in het leven onzer jongens is zéér noodig en staag sturen in dezelfde richting is gebiedende eisch. Slechts dan, wanneer ernstige beletselen, hetzij van lichamelijken hetzij van geestelijken aard, zich openbaren, wordt verandering van vak toegestaan, in alle andere gevallen houden wij voet bij stuk en den knaap bij zijn vak.

Het vakonderwijs te Valkenheide omvat een driejarigen cursus, met volledige overgangsexamens van jaar tot jaar en proefstuk aan het eind, waarna een diploma wordt uitgereikt, zooals vanwege het Departement van Onderwijs voor de Nijverheidsscholen is voorgeschreven. Dat enkele

onzer knapen niet binnen dezen tijd het gestelde doel bereiken, wekt geen bevreemding, wanneer men bedenkt, dat vele onzer jongens verstandelijk achterlijk zijn, terwijl de ijver van anderen te wenschen overlaat. De overgroote meerderheid der knapen blijkt echter aan de eischen, welke waarlijk niet laag zijn gesteld, te kunnen voldoen. Straks gaan zij het leven in met een diploma van de „Ambachts-school” te Valkenheide.

* * *

Onder de vraagstukken, welke men in het gesticht moet oplossen, is het vraagstuk van den vrijen tijd het moeilijkste. Arbeid bleek steeds een heilrijk tuchtmiddel, en het feit dat de meeste aanmerkingen den jongen moeten worden gemaakt in de vrije uren, wijst er wel op, dat lediggaan voor onze knapen — en voor wie niet — uit den boeze is. De groote zaak is dus te zorgen, dat de jongen óók in zijn vrijen tijd bezigheid heeft.

In het zomerhalfjaar zijn veldspelen, waaronder voetbalspel voor de jongens altijd weer blijkt het spel te zijn, de vulling van den vrijen tijd. Ook werken, vooral des Zondags, flinke wandelingen mede aan een aangename tijdkorting.

Niet het minst echter zijn het „de tuintjes”, welke voor nuttige ontspanning zorgen. Elke jongen toch heeft een tuintje, waarin hij naar eigen verkiezing kan zaaien en planten. In het voorjaar worden voor enkele guldens bloemzaden en planten aangekocht en elke jongen mag uit den voorraad zijn bescheiden deel kiezen en dat verwerken naar eigen inzicht en lust. Wat bron van genot is voor velen zoo'n stukske grond; wat veld vol leering is het voor ons personeel! Hoe leert men op een wandeling door de „jongens-tuintjes” de jongens kennen!

Hier ziet gij in een smaakvol aangelegd perkje het gevoel voor kleurenharmonie van den bezitter, daar ziet gij de disorde in het leven van den eigenaar vorm gegeven in de wanorde op den bodem. Hier ontdekt gij in den verbouw van louter aardbeien, worteltjes en knollen, dat de bezitter dezer gronden eerst heeft gedacht aan zijn maag en altijd weer aan zijn maag, ginds ontwaart gij een perceeltje geheel met kool en koolraap beplant, welke den eigenaar in dorre tijden voed-

sel zal verschaffen voor zijn konijn. Deze knaap kijkt verder dan zijn neus lang is, hij denkt in de lente reeds aan den winter die komt. Naast een keurig aangelegd en onderhouden vakje, vindt gij er één, dat wel met smaak is ontworpen, maar het is niet onderhouden, de bloemen zijn verdord, de grasranden schieten slordige spichten uit. Het is het tuintje van een, die nog wel met lust begint, doch wien het aan volharding ontbreekt.

Zoo wordt in den zomer de vrije tijd meestal buiten in nuttig, ontspannend bezig zijn, gesleten. In het minder gunstige jaargetijde is men op „de zaal” aangewezen.

De zaal is het verblijf voor een groep van twintig jongens, welke onder toezicht van een „opvoedend-ambtenaar”, daar hun verblijf houden. In de zaal eet de jongen zijn „prakkie” en zijn „mikken” (zijn middageten en boterhammen), daar „kegt” hij (rooken), en daar is zijn „kassie”. En zijn kassie is zijn koninkrijk! Daarin is hij baas en hij alleen. En zijn koninkrijk is zijn heiligdom! Daarin mag alleen hij komen! Dat weet hij en dat weten alle makkers.

In dat „kassie” bergt hij zijn boeken en zijn tabak. Daarin vindt gij zijn brieven en zijn snijmesje, zijn sigaren en zijn haarkam, zijn potlood en zijn kwatta, die hij nog overhield van het „pakkie van huis”, het portret van zijn moeder en misschien nog een „mik”, dien hij stilletjes heeft weg-gemoffeld vanmorgen, omdat het vanmiddag „gort is” en hij „lust geen gort”.

„In de zaal” dan brengt de jongen in den winter zijn vrijen tijd door met zijn pijp, zijn boek, zijn spel. Iedere knaap doet iets, niemand niets. Dat is de regel, waarnaar ieder zich heeft te richten. Hier vindt gij twee vrienden aan het dambord, dáár snijdt er één een mooie naaidoos voor moeder, terwijl een derde bezig is aan „een brief voor huis”. Daar in den hoek is er één met „zaagwerk” bezig, terwijl uit het kamertje hiernaast de tonen der fluitisten ons tegenklinken. Deze knaap, met palet en penseel gewapend, oefent zich in de schilderkunst; die daar naast hem, voorzien van stopnaald en sajete, tracht de gebreken van den ouderdom in zijn kous te verhelpen. Een „gezellig bezig zijn” is het ideaal van elken groepambtenaar.

Te acht uur staakt ieder zijn bezigheid. De avondboterham wordt genuttigd. Daarna komt nog het „stille halfuur”. Dan zetten alle jongens zich om hun ambtenaar, die wat voorleest of vertelt. Dat is zoo'n oogenblikje van rustige stilte, waarin zoo heerlijk krachtig nog aan den jongen wordt gewerkt.

Tusschen halfnegen en halftien, al naarmate het „de kleinen” (jongens van 15, 16 jaar) of „de grooten” (17-20 jaar) betreft, gaan de jongens naar boven. „Slaapt wel. God waakt”, staat boven de deur van hun slaapzaal geschilderd. Met die zekerheid in het hart kan het op den stroozak zacht rusten zijn.

* * *

God waakt.

Ook over het werk aan de verwaarloosde en misdadige jeugd van Valkenheide. En groot is de zegen, welken Hij dalen deed ook over dezen arbeid, die moeilijk is en zwaar, maar heerlijk in zijn uitkomsten. Zeer vele oud-verpleegden gaan met eere het leven door, van sommigen hunner weten we, dat ze „met God en met eere” voorttrekken.

Door den diepen weg van „'t gesticht” heen heeft God ze geleid en in dien weg heeft Hij ze gezegend. Menschen hebben aan hen geen wonderen gewrocht, in eenvoud en trouwe slechts hebben ze gepoogd hun vóór te leven 't leven van den arbeider in des Heeren wijngaard. En dat pogen, telken male gebrekkig, werd velen ten zegen.

Hij, Die tot dezen arbeid riep, is getrouw!